

ЗОГРАФСКИ СЪБОРНИК

Зографският архив и библиотека.
Изследвания и перспективи

Съставители:

Димитър Пеев (гл. редактор),
Маргарет Димитрова, Екатерина
Дикова, Генчо Банев, Любка Ненова

Зографски манастир
• Света Гора •

2019

Zographou *Sympraktika*

The Archives and Library of the
Monastery of Zograf: Studies and
Prospects

Edited by

Dimiter Peev (editor-in-chief),
Margaret Dimitrova, Ekaterina Dikova,
Guentcho Banev, and Lyubka Nenova

Зографски манастир
• Света Гора •

2019

ЗОГРАФСКИ СЪБОРНИК

Зографският архив и библиотека.
Изследвания и перспективи

Съставители:

Димитър Пеев (гл. редактор),
Маргарет Димитрова, Екатерина
Дикова, Генчо Банев, Любка Ненова

Зографски манастир
• Света Гора •

2019

БИБЛИОТЕКА
• КЪМ ИЗВОРИТЕ •

В Зографската издателска поредица Библиотека **•Към изворите•** се публикуват изворни текстове от манастирския архив, както и стойностни трудове върху родната и общобалканската църковна история и култура, основани на изворов материал.

Настоящият сборник се издава по проект *Зографски дигитален архив в СУ „Св. Климент Охридски“* с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката по Споразумение № ДО 1-29/23.02.2018 г. със

Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и

Зографски манастир
• Света Гора •

Зографската света обител, Света Гора, Атон.

© Зографска света обител
© Фондация „Наследство на Зографската света обител“
© Д. Пеев, М. Димитрова, Е. Дикова, Г. Банев, Л. Ненова,
авторите
Рецензенти: чл. кор. проф. дфн Иван Добрев,
проф. дфн Вася Велинова

Технически редактори: Мария Мицкова, Андрей Бобев
Оформление на корицата: Милена Вълнарова
ISBN: 978-954-770-452-7

Съдържание

Вместо предисловие.....	7
Иеродякон Атанасий. Евангелието като извор на вдъхновение за работата в научен екип	11

Кирилски ръкописи в Зограф (XVI–XX век). Подходи при изследването и описанието им

Маргарет Димитрова, Климентина Иванова, Елисавета Мусакова, Андрей Бобев, Андрей Бояджиев, Петко Петков, свещ. Козма Поповски, Любка Ненова. Каталогизиране на кирилски ръкописи от втората половина на XVIII до първата половина на XX век, пазени в Зографския манастир: трудности и перспективи.....	23
Елисавета Мусакова. Украсата на късните ръкописи от библиотеката на Зографския манастир	43
Гоце Ристески. Сбирката от певчески ръкописи на Зографската света обител	61
Пьотр Жгун и Вера Подковирова. Ръкописите от школата на преподобния Паисий (Величковски) в библиотеката на Зографския манастир.....	73
Димитър Илиев. Нови сведения за историята на <i>Зографското глаголическо евангелие</i> от X век според гръцка приписка от XIX век в старопечатна книга от библиотеката на манастира Зограф (Инв. № 19023).....	101
Георги Парпулов. Зографският царски поменик (ръкописи № 228 и 234).....	113
Андрей Бобев. Още веднъж за историята на почитта към св. Димитър Басарбовски в Зографската света обител	120
Андрей Бояджиев. Славянското житие на св. Георги Янински по два зографски преписа	148
Петко Петков. Ръкопис № 328 от библиотеката на Зографската света обител (сборник на Търпе Вучидолов).....	174
Климентина Иванова. За един неизвестен превод на учителя и просветен деятел Милан Радивоев, запазен в Зографската света обител.....	187
Петко Петков, свещ. Козма Поповски, Димитър Пеев. За приписката на „окаяния Драган“ в Зографския трефологий.....	219

Документален архив в Зограф (XV–XIX век)

Иван Йорданов. Златният печат на цар Иван Асен II (1218–1241), съхраняван в архива на манастира Зограф.....	235
Петронел Захарюк. Връзките на Молдова със Зографския манастир на Света Гора. Състояние на проучванията.....	243
Петронел Захарюк, Георге Лазар, Димитър Пеев, Иван Билярски. Чек-лист на влахо-молдовските документи в архива на Зографския манастир	256
Мария Кипровска и Григор Бойков. Колекцията от османски документи от архива на Зографския манастир: предварителни бележки върху нейното състояние, съдържание, значимост и перспективи за работа	318
Надя Данова, Кета Мирчева, Олга Тодорова, Светлана Иванова. Четири зографски кондики от XVIII – началото на XIX век	350
Георги Митов. Васил Априлов в търсене на документи за средновековното българско минало.....	413

Зограф и българската историопис от XVIII век

Иеродиякон Атанасий. <i>История славянобългарска</i> като повод за един християнски прочит на историята.....	447
Димитър Пеев. Нови документи за отец Паисий Хилендарски.....	476
Любка Ненова. Житийните бележки за св. Йоан Рилски и неговите последователи в <i>История славянобългарска</i> . Текст и изследване.....	522
Димитър Пеев. За <i>Зографската българска история</i> и нейния автор.....	537

Текст и контекст. Зограф в културното пространство на Балканите и отвъд него

Генчо Банев. За автора на <i>Кониковското евангелие</i> . Нови данни за ръкописното наследство на книжовника Натанаил Зографски, митрополит Охридско-Пловдивски.....	549
Ангелики Деликари. Документите от светогорските манастири като свидетелство за славянските влияния в Гърция. Присъствието на славянски топоними, микротопоними и хидроними.....	588
Екатерина Дикова. Ритъмът в двата южнославянски превода на проложните стихове за април.....	610
Ралф Клеминсън. Преписи на Словата на преподобния Доротея от Газа в Зографския манастир и в Бодлеанската библиотека.....	628
Марина Крутова. Материали за Зографския манастир, пазени в ръкописния отдел на Руската държавна библиотека (XIII–XIX век).....	636
Архимандрит Поликарп Кицулеску. Ръкописи от библиотеката на Св. Синод на Румънската православна църква в Букурещ, свързани с Молдова и със Зографската света обител на Атон.....	656
Светлана Куюмджиева. Зографски дейци в хилендарски музикални ръкописи.....	662
Александър Жабов. Свети Пимен Зографски – обзор на научните изследвания и възможни насоки за исторически търсения.....	674
Атанас Тончев. Аспекти на монашеската молитва: антропологично проучване на един Атонски манастир.....	698
Галина Бесстремянная. Японският архив на българския светогорски манастир Зограф.....	711

Книгохранилища и документи. Форми на описание и съхранение

Андрей Бояджиев. Зографската електронна научноизследователска библиотека. Интеграцията на електронните ресурси.....	725
Николаос Мандзурис. Преди консервацията. Обновяването из основи на библиотеката на Зографската света обител: анализ и представяне на мерките за превантивна реставрация и консервация.....	737
Анна Ангелова. Зографска електронна научноизследователска библиотека – създаване и перспективи.....	752
Мери-Алън Джонсън. Хилендарският манастир и Хилендарската изследователска библиотека: модел за съвместно съхранение и достъп.....	761
Елена Узунова. Славянската ръкописна колекция на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и системата за споделена каталогизация COBISS: създаване на електронен каталог – трудности и полза.....	782
Антоанета Лесенска. Каталогизиране на славянската ръкописна колекция – опитът на Народната библиотека в Пловдив.....	794
Списък на съкращенията.....	803
Списък на илюстрациите.....	805
Показалец на личните имена (съставили: Димитър Пеев, Мария Мицкова, Генчо Банев).....	811
Показалец на географските названия (съставили: Димитър Пеев и Генчо Банев).....	837
Table of contents: Abstracts.....	861
Илюстрации.....	863

За Зографската българска история и нейния автор

Димитър Пеев (София/Берлин)

Ключови думи: Зографски манастир, историография от XVIII в., йеродякон Доситей Зографски

Зографската българска история (нататък ЗБИ) се намира в ръкописен сборник *Зогр.* 263¹. Ръкописът се състои от две части, общо 61 листа, като първата му част свършва на л. 52 със ЗБИ². В началото на сборника е поместено *Сказание за Света Гора* на преп. Стефан Светогорец, взето от старопечатното издание *Рай мысленный*, издадено в Иверския манастир край Новгород, Русия, през 1659 г.³, *Сказание за чудотворното явяване на Аравийската икона на св. Георги*, *Чудото на св. Георги в Лонгос* от 5 май 1714 г. и копие-превод от един турски ходжет от 1708 г., установяващ границите на зографския метох Ормиля. Като цяло подборката на текстовете може да се характеризира като зографска и основно заради текста на ЗБИ – българоцентрична. В сказание за Света Гора средищно място заемат разказите за основаването на Зографския манастир от тримата братя от Охрид Мойсей, Арон и Василий с подробно повествование как манастирът получава името си, както и мъчението на св. 26 Зографски мъченици. След това са поместени, както вече споменахме, текстът за Аравийската икона, *Чудото на св. Георги в Лонгос* и *Ходжетът*. Този своеобразен сборник завършва със ЗБИ. Самата тя обхваща 14 листа – от л. 39 до

¹ Каталог 1994: 410.

² Втората част на ръкописа включва отделни слова от Патерика, като накрая има една страница текст от Гръмник, както и кратко повествование коя част от човешкото тяло на коя зодия съответства. Листовите имат буквена фолиация, различна от тази на първата част, която само формално продължава фолиацията на ЗБИ – започва с л. 15 и свършва на л. 23.

³ Между извадката от *Рай мысленный* и следващия текст е оставен един празен лист.

л. 52. Прави впечатление, че е с отделна от *Сказание за Света Гора* и от другите текстове буквена фолиация, като номерата на първите четири листа са нанесени от ръката на писача на текста – монаха Яков, докато листове 5–14 – от друга ръка, вероятно по-късна. Трудно е да се каже дали монахът Яков или поръчителят, проигумен Константин, са искали първоначално текстът на ЗБИ да бъде оформен като отделно книжно тяло, или просто са го планирали като начало на друг ръкопис, но при всички положения те са имали по-особено отношение към този текст. За писачите и притежателите на ръкописа със ЗБИ има следните запазени свидетелства:

1. Бележка на писача, монах Яков, поместена на л. 31r–31v в края на извадката от *Рай мысленный*⁴:

¹⁵ Кни́га глаго́лемая; Ра́й мы́сленный. Печа́тана |¹⁶ въ́ монастырьѣ́ иверско́мъ, ѿ́же во о́стровѣ́ ста́го |¹⁷ ѿ́зера при пѣти валда́й, въ́ пре́дѣ́лѣхъ́ нова́ гра́да, |¹⁸ въ́ лѣ́то 3033. мѣ́ца окто́мвриа въ́ кн́ де́нь. |¹⁹ Сѣ́ла кни́га глаго́лемая; Ра́й мы́сленный: О́бръ²⁰тае́тъ са ны́нѣ во сто́й горѣ́ а́фонстѣ́й, въ́ мо²¹настырьѣ́ зогра́фѣ: въ́ еди́номъ́ перепле́тъ съ |²² кни́гоу Ді́оптрою: Печа́танною въ́ монастырьѣ́²³ кѣте́йско́мъ, въ́ лѣ́то, а́хнд. |

²⁴ Сѣ́н по́вѣсти, ѿ́ ста́й горѣ́ а́фонстѣ́й, спѣ́||саны ѿ́ кни́ги глаго́лемыа Ра́й мы́сленный, ѿ́ не²⁵же́ вы́ше писа́хомъ. Писа́лъ мона́хъ ѿ́акѡ́въ |³ при́ це́ркви сѣ́тыхъ́ а́плъ: въ́ пре́дѣ́лѣхъ́ мнѣ́ра |⁴ Зогра́фа: пове́лѣ́нїемъ́ то́аже́ о́бѣ́тели. Всепре⁵по́добнѣ́йшемъ́ Госпо́динъ Проро́кѣ́мъ кѡ́ръ |⁶ Кѡнста́нтїю. въ́ лѣ́то а́уше. мѣ́ца деке́мври ꝿ.

2. Приписка от ръката на йеромонах Константин, намираща се на л. 1r–17r в долното поле на правата страна на всеки лист⁵:

^{1r} Сѣ́ю |^{2r} Кни́жицоу |^{3r} дарова́лъ |^{4r} а́зъ |^{5r} прои́гоу́мѣ |^{6r} Кѡнста́нтїй |^{7r} При́ сме́рти |^{8r} своѣ́й |^{9r} ѡ́тцоу́ |^{10r} іла́роу́ноу |^{11r} поне́же́ о́нь |^{12r} мнѣ́ |^{13r} писа́нїемъ́ |^{14r} Мнѡ́гажды |^{15r} послѡужи́ |^{16r} 1802 го́да |^{17r} ію́нїа: 18[↗]:

3. Още една явно притежателска приписка от по-късно време – на л. 1r–2r на всяка страница пак в долното поле, над приписката на м. Константин:

^{1r} гаврі́їлъ |^{1v} : іеромона́хъ : |^{2r} : ізогра́фско́моу :.

4. Освен това също на л. 1r между заглавието и основния текст намираме още една приписка, вероятно вече от ръката на някой от манастирските библиотекари:

преписано въ 1785 г.

От цитираните документални свидетелства става ясно, че през 1785 г. зографският проигумен йеромонах Константин поръчва на

⁴ Приписката е публикувана и у Иванов 1931: 628. Вж. ил. 2. Тук и по-нататък приписките се публикуват с указание на точния ред и лист, респ. страница в ръкописа.

⁵ Приписката е публикувана и у Иванов 1931: 629. Вж. ил. 3.

монаха Яков описания по-горе сборник с текстове, свързани с историята на Зографския манастир, като в края е включен и интересуваният ни текст на ЗБИ. Същият йеромонах Константин в края на живота си дарява въпросната книжица на отец Иларион, защото му е помагал в канцеларските работи.

За пръв път текстът на *Зографската българска история* е споменат от Георги С. Раковски в *Българска старина* (1865), който получил екземпляр от нея през 1856 г. от белградския книжар Найденов⁶, който на свой ред го намерил като отделна тетрадка (възголемичка осмина) в един от светогорските манастири⁶. Първата публикация на текста принадлежи на Стоян Аргиров⁷, второто и за момента последно издание – на Йордан Иванов⁸. Йордан Трифонов посвещава на ЗБИ впечатляваща студия⁹, която и до момента остава най-сериозното изследване на този паметник. Той установява, че основни източници на историята са *Разговор угодни* на хърватския поет Андрия Качич Миошич и руският превод на Цезар Бароний – *Деяния церковная и гражданская*¹⁰. Той също така доказва, че първоначалната редакция на ЗБИ е послужила като един от източниците на *Историята* на о. Спиридон¹¹ и разграничава две редакции на текста – якововска и спиридоновска. Спиридоновската е запазена само в разпокъсан вид в *Историята* на о. Спиридон и езиково стои по-близо до първооригинала на ЗБИ. Якововската е опит за „повдигане“ на стила на ЗБИ, текстът е наситен с повече църковнославянизми и е допълнен на две места по Паисиевата *История*. Представител на тази редакция е и единственият запазен пълен ръкопис на ЗБИ, писан от ръката на монаха Яков през 1785 г. по поръчение на проигумен Константин¹². Особен интерес представляват наблюденията на Ю. Трифонов за отношението на съставителя на ЗБИ към източниците му. Стилът на ЗБИ е конспективен, безпристрастен и дори безучастен и сух. Авторът пропуска всички емоционални подробности, така характерни за езика на *Разговор угодни*, дори когато те представят българите в положителна светлина. От всички части на повествованието му лъха монашеска строгост и отрешеност от мирската суета¹³. Въз основа на редица езикови особености Ю. Трифо-

⁶ Цит. по Иванов 1931: 629 и Трифонов 1940: 2.

⁷ Аргиров 1907.

⁸ Иванов 1931: 628–642.

⁹ Трифонов 1940.

¹⁰ Трифонов 1940: 4–19.

¹¹ Трифонов 1940: 19–25, 63–64.

¹² Трифонов 1940: 19–25.

¹³ Трифонов 1940: 31–32.

нов заключава, че авторът на ЗБИ е бил представител на преходните говори¹⁴, там, където „Трънските говори се засичат с Кривопаланечките“¹⁵. Той смята, че е малко вероятно и дори невъзможно един зографски монах да е можел да чете хърватска латиница, и то писана на стария „утежнен“ хърватски правопис, и съответно предполага, че от произведението на Качич са били направени първо извадки на кирилица от някой монах таксидиот из Далмация. Тези бележки са били донесени в Зограф, където вече са послужили при съставянето на ЗБИ¹⁶.

Погледнати от дистанцията на времето, разсъжденията на Ю. Трифонов са безупречни дори и от съвременна гледна точка. Към тях обаче бих искал да добавя някои уточнения, които станаха възможни след предприетата през 2013 г. инвентаризация на Зографската библиотека. Всъщност се оказа, че в манастирското книгохранилище има екземпляр точно от второто издание на *Разговор угодни* от 1759 г. (Инв. № 18336), съдържащ редица приписки, хвърлящи светлина върху авторството на ЗБИ. Според основната и най-важна за нас приписка книгата е била поръчана от Хърватия и е пристигнала в манастира през ноември 1760 г.:

¹ Попъ Георгѣй ѱзел ми Книга .35

² 1760. ноемвр- 13.го вѣсъ Селнице

³ Гаревница ꙗ Хорватѣй

⁴ досѣ-ѡ-ей Іеродѣакѡ

⁵ Кромиъ проѣ

⁶ премногѣхъ вѣщей¹⁷.

Първият и основен въпрос, който си задаваме, четейки тази бележка, е дали йеродякон Доситей би могъл да е авторът на ЗБИ. Според нас това е твърде вероятно. Нека, преди окончателно да отговорим на този въпрос, разгледаме останалите приписки в книгата. Те всъщност са бележки към текста на самото произведение на Качич. По наше мнение те също са оставени от ръката на йеродякон

¹⁴ „Преходни говори“ е термин на Стойко Стойков. У различните изследователи те биват наричани различно, Стефан Младенов, Тодор Бояджиев и Иван Кочев например ги наричат „погранични“, в сръбската традиция те са известни като „тимощко-призренски“, „косовско-моравски“, „косовско-ресавски“ или като „левачки“ говори. Вж. Младенов 1904, Стойков 1993, Бояджиев 1984, Кочев 2001, Ивић 1956.

¹⁵ Трифонов 1940: 44–46.

¹⁶ Трифонов 1940: 31–32.

¹⁷ *Разговор угодни* 1759, 144. Вж. ил. 5.

Доситей. Писани са по различно време, с различни мастила и различно подострени пера, невинаги с толкова старателен и изискан почерк, някои от тях са доста небрежни, но почеркът на всичките позволява да се идентифицира с този на цитираната горе притежателска приписка от стр. 144:

1. На стр. 35 в лявото поле напреки на печатния текст се чете следната бележка: слава долготрпѣнію тѣ хрѣте доколе бѣдѣтъ | хвалити та треклетѣй. ꙗкоже и сен исторникъ.

2. На стр. 80 в изречението „Ma poslii smarti gniegove, iztirafce Bulgari fve mifnike latinske, a primifce Calugiere gracke, i zagarlifce fefimn gniovu.“¹⁸ думата *scifmi* е зачеркната и след изречението с ръкописен почерк е добавено: светъ правъ вѣръ хрѣста бѣа, така че смисълът да стане *и прегърнаха светата права вяра на Христа Бога*.

3. На стр. 158 има много зачеркнат текст (трудно се разчита какво точно е зачеркнато) и две бележки:

а) (в лявото поле напреки на текста): оно е сваки бѣдала кон хоѣе да иде с ѣднѣ ногѣ напреѣ а са дрѣгѣ натрѣ | исторника правн не валя дѣлѣ ти него кадѣ исторію пише нека не | овога хвалн овога фалн негов нека исторіа своѣ пѣтедѣ пѣтѣе. а за за|конѣ на дрѣгом се мѣстѣ пише а не гдн св се конске бнлѣ и градовн ѣзнилн|н;

б) (в горното поле): моя книга дао сѣ за ню. 3. петице | що ми драго бѣд не ѣз тиннѣн —.

4. На стр. 160 в долното поле се намира следната бележка: тѣрци цариградѣ. на 1453 | 8. дѣ по двокн¹⁹.

5. В полето около песента SLIDI PISMA DRUGGA OD CZARRI-GRADA на стр. 168–169 отляво на текста²⁰ намираме следните бележки:

а) ова пѣсма + | + сва е лажа лажа лажа.

б) ово и с ѣдне и дрѣге стране | лаже све лаже. лаже.²¹

В първите две приписки йеродякон Доситей реагира на католическия дух на *Разговор угодни*. В третата е представен възгледът му, че историята трябва да се излага безпристрастно, без излишно приукрасяване и най-вече без да се смесват политическите събития

¹⁸ „Но след неговата смърт (според Качич след смъртта на Муртаг – бел. Д.П.) българите изгониха всички латински свещеници и приеха гръцки калугери, и прегърнаха тяхната схизма“.

¹⁹ Това обърнато „s“ в случая е незатворено изписване на цифрата 8, което ще рече осем дена след св. Дух. През 1453 г. Великден е бил на 1.04., следователно падането на Цариград (29.05.1453 г.) се е падало точно осем дена след св. Дух.

²⁰ Текстът на песента е в две колони.

²¹ За приписките от едно до пет вж. ил. 6.

с въпроси на вярата. От втората приписка на същата страница (3б) научаваме още, че е дал за книгата „3 петици“. Последните два записи го представят като човек с критичен поглед и добра историческа култура.

Зографската българска история е била завършена малко преди Паисиевата и съответно о. Паисий на финалния етап от работата си е попълнил своя труд с някакви сведения от нея²². Хилендарският монах завършва труда си в Зограф през 1762 г., което означава, че и ЗБИ е завършена през същата година, но най-вероятно малко преди пристигането на о. Паисий в Зограф, което няма как да свържем с конкретен месец. Както се вижда от приписката, екземплярът на *Разговор угодни* е бил закупен практически веднага след излизането си (1759) и в края на 1760 г. вече е бил в Зографския манастир. Оттук можем да съдим, че най-вероятното време на възникване на ЗБИ е 1761 – първата половина на 1762 г. Малко вероятно е в краткия период от пристигането си в края на 1760 г. до окончателното завършване на ЗБИ, около средата на 1762 г., книгата да е сменила собственика си, откъдето следва, че йеродякон Доситей, монахът, поръчал *Разговор угодни*, най-вероятно е и автор на Зографската българска история. Прави впечатление, че езиковите данни, които могат да се извлекат от приписките, оставени ни от йеродякон Доситей, като например употребата на предлог и представка *у* вм. *въ* (възел ми, у Хорватїи), употребата на глаголна наставка *-у-* вм. *-ув-* (пѣтѣ), употребата на *сричкотворно* *ѣ* (долготрѣпѣиѹ), *у* като рефлекс на *ѣ* (бѣдѣтъ, пѣтѣмъ пѣтѣ, нѹ, ѣѣ, свѣтъ правѣ кѣрѣ)²³, окончание *-е* за ж.р. мн. ч. (вонскѣ, пѣтицѣ), употреба на *ч* вм. *щ* в ѣѣ при образуване на бъдеще време се съгласуват напълно с езиковите наблюденията на Ю. Трифонов, че авторът на ЗБИ е бил носител на западнобългарски диалект от преходните говори между български и сръбски²⁴. Също така не можем да отминем с мълчание текста и съдържанието на цитираната по-горе приписка (3а): кадѣ исторїю пїше нека не овога хѣли овога фали негѣ нека исторїа своѣ пѣтѣмъ пѣтѣ. а за законѣ на дѣргомъ се мѣстѣ пише а не гди сѣ се вонскѣ биле и градовѣ ѹзидали. В езиково

²² Трифонов 1940: 62.

²³ Като изключим българомакедонския диалектен континуум, в по-голямата част от славянския езиков ареал голямата носовка има рефлекс *у*, в това число в хърватски, сръбски и руски (съответно и в църковнославянски). Поради това е трудно да се каже дали това не е плод на църковнославянско или хърватско книжовно влияние. Все пак абсолютната последователност на явлението в приписките по-скоро ни навежда на мисълта, че и в диалекта на автора рефлексът на *ѣ* е бил *у*.

²⁴ Вж. Стойков 1993: 163–169.

отношение тя очевидно е повлияна от хърватската езикова норма, отразена в *Разговор угодни*²⁵, изложеното в нея разбиране за писането на история обаче е в унисон със съставителските принципи, застъпени в ЗБИ – да не се хвалят или хулят отделните исторически лица, а просто и без подробности да се излагат делата им. Единствените случаи, в които съставителят на ЗБИ си позволява по-наситено емоционално описание, са, когато разказва за благочестието на някои от царете – Борис, Йоан Владимир, Тервел.²⁶ Това, от своя страна, е в духа на приписките, в които критикува католическите възгледи на Качич и хвали правата вяра²⁷.

Въз основа на казаното дотук ние със сигурност можем да идентифицираме автора на *Зографската българска история* с йеродякон Доситей от притежателската приписка в Зографския екземпляр на *Разговор угодни*. Кой е бил йеродякон Доситей? Занимавал ли се е с книжовна дейност? Оставил ли е други произведения? Какъв е бил в манастирската йерархия? За съжаление, отговорът на тези и други въпроси, много от които си задаваме и във връзка с другите двама български историци на осемнадесетото столетие, остава открит. За момента опитите ми да открия сведения за него в Зографските архиви не са дали плод. Това обаче не означава, че подобни няма.

Цитирана литература

- Аргиров 1907: Стоян Аргиров. Из находките ми в светогорските манастири Хилендар и Зограф. – *Периодично списание на българското книжовно дружество в Средец* LXVIII, 219–238.
- Бояджиев 1984: Тодор Бояджиев. Пограничните български говори. – В: *Помогало по българска диалектология*. Състав. Т. Бояджиев. София: Наука и изкуство, 81–87.
- Иванов 1931: Йордан Иванов. *Български старини из Македония*. София: Българска академия на науките.
- Ивић 1956: Павле Ивић. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.

²⁵ Не е ясно кои заглавия са включвали 35-те книги, които йеродякон Доситей си е поръчал от Хърватия, но там вероятно е имало повече от една книга на тогавашния хърватски език. За момента в библиотеката на Зографския манастир не са открити други книги с приписки на йеродякон Доситей. Според нас обаче е извън всякакво съмнение, че авторът на ЗБИ е бил под културното влияние на хърватската книжнина от този период.

²⁶ Вж. Трифонов 1940: 29.

²⁷ Става дума за приписките, цитирани под № 1 и 2.

- Каталог 1994: Божидар Райков, Стефан Кожухаров, Христо Кодов, Хайнц Миклас. *Каталог на славянските ръкописи в Библиотеката на Зографския манастир на Света Гора*. София: CIBAL.
- Кочев 2001: *Български диалектен атлас*. Обобщаващ том. Отг. ред.: Иван Кочев. София: Българска академия на науките.
- Младенов 1904: Стефан Младенов. За пограничните говори в Източна Сърбия. – В: *Стефан Младенов. Избрани произведения*. София: Наука и изкуство, 1992.
- Стойков 1993: Стойко Стойков. *Българска диалектология*. София: Издателство на БАН.
- Трифонов 1940: Юрдан Трифонов. Зографската българска история. – *Списание на БАН* LX, 1–66.

Извори

Зогр. 263	Ръкопис № 263 от библиотеката на Зографския манастир.
ИС 2016	Паисий Хилендарски. <i>История славянобългарска</i> . Критическо издание с превод и коментар. Текста подготвиха за печат Д. Пеев, М. Димитрова, П. Петков. Превод Д. Пеев. Коментар А. Николов, Д. Пеев. Предговор от иеродякон Атанасий. Научен редактор Иван Добрев. Четвърто издание. Света гора Атон: Славянобългарска зографска обител.
История во кратце 1792	Спиридон иеросхимонах. <i>История во кратце о болгарском народе славенском 1792</i> . Предговор Борjana Христова, консултант проф. Божидар Райков. Българска археографска комисия при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. София: ГАЛ-ИКО, 1992.
Razgovor ugodni 1759	RAZGOVOR UGODNINARODASLOVINSKOGA. U komu se ukazuje početak, i fvarha Kraglià Slovinski, koji punno vikòvà vlada se fvim Slovinskim darxavam, frazličitim pifmam od Kraglià, Bànà, i Slovinski Vitezòvà, <i>Izvagen iz različitih Kgnigà, i sloxen u Jezik Slovinski po fra ANDRII CAČIČIU iz Bariista. PRIKAZANA PRISVITLOMU GOSP. GOSP. KNEZU LUCI IVANNOVICHIU IZ DOBROTE OD BUKKE KOTORSKE. U MLECZI (Venetia) NA MDCCLIX.</i>

Zografska bălgarska istorija and Its Author

Dimiter Peev (Sofia/Berlin)

The author analyses new sources about the so-called *Zografska bălgarska istorija* ('Zograf Bulgarian History') dated to the second half of the eighteenth century and proposes an edition of them. According to these documents, the author of the History turns out to be hierodeacon Dositej Zografski, who, being an Orthodox monk, ordered in 1760 from Croatia a copy of the second edition of *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* ('A Pleasant Conversation of the Slavonic People') by Andrija Kačić Miošić and used it when making his own historical compilation.

Keywords: Zographou Monastery, eighteenth-century historiography, hierodeacon Dossithei Zografski

Зографски съборник : Зографски архив и библиотека : изследвания и перспективи / състав. Димитър Пеев - глав. ред. ... [и др.]. - Света гора : Зографски манастир, 2019. - 992 с. : с ил. - (Библиотека Към изворите)

930.253(495)(062)

091(495)(062)

ISBN 978-954-770-452-7

1. Архиви - Атон - сборници

2. Зографски манастир - сборници

3. Ръкописи - обработка , съхранение и издаване - сборници

© Зографска света обител

© Фондация „Наследство на Зографската света обител“

© Редактори: Д. Пеев, М. Димитрова, Е. Дикова, Г. Банев, Л. Ненова

© Автори: Анна Ангелова, иерод. Атанасий, Генчо Банев, Галина Бесстремянная, Иван Билярски, Андрей Бобев, Григор Бойков, Андрей Бояджиев, Надя Данова, Ангелики Деликари, Мери Алън Джонсън, Екатерина Дикова, Маргарет Димитрова, Александър Жабов, Пьотр Жгун, Петронел Захарюк, Светлана Иванова, Димитър Илиев, Иван Йорданов, Мария Кипровска, Ралф Клеминсън, свещ. Козма (Красимир) Поповски, Марина Крутова, Светлана Куюмджиева, Георге Лазар, Антоанета Лесенска, Николаос Мандзурис, Кета Мирчева, Георги Митов, Елисавета Мусакова, Любка Ненова, Георги Парпулов, Димитър Пеев, Петко Петков, Вера Подковирова, архим. Поликарп Кишулеску, Гоце Ристески, Олга Тодорова, Атанас Тончев, Елена Узунова.

Рецензенти: чл.-кор. проф. дфн Иван Добрев, проф. дфн Вася Велинова

Преводачи: Екатерина Дикова (от и на английски), Анастасия Рашева (от френски), Димитър Пеев (от руски), Александър Жабов (от гръцки), Явор Иванов (от румънски)

Технически редактори: Мария Мицкова, Андрей Бобев

Оформление на корицата: Милена Вълнарова

Печат: Симолини-94

ISBN: 978-954-770-452-7